

**Alena
Sabuchová**

ŠEPTUCHY

Jsou to bohyně, léčitelky, nebo šarlatánky?
Příběh o dospívání v tajemném Podlasi

Host

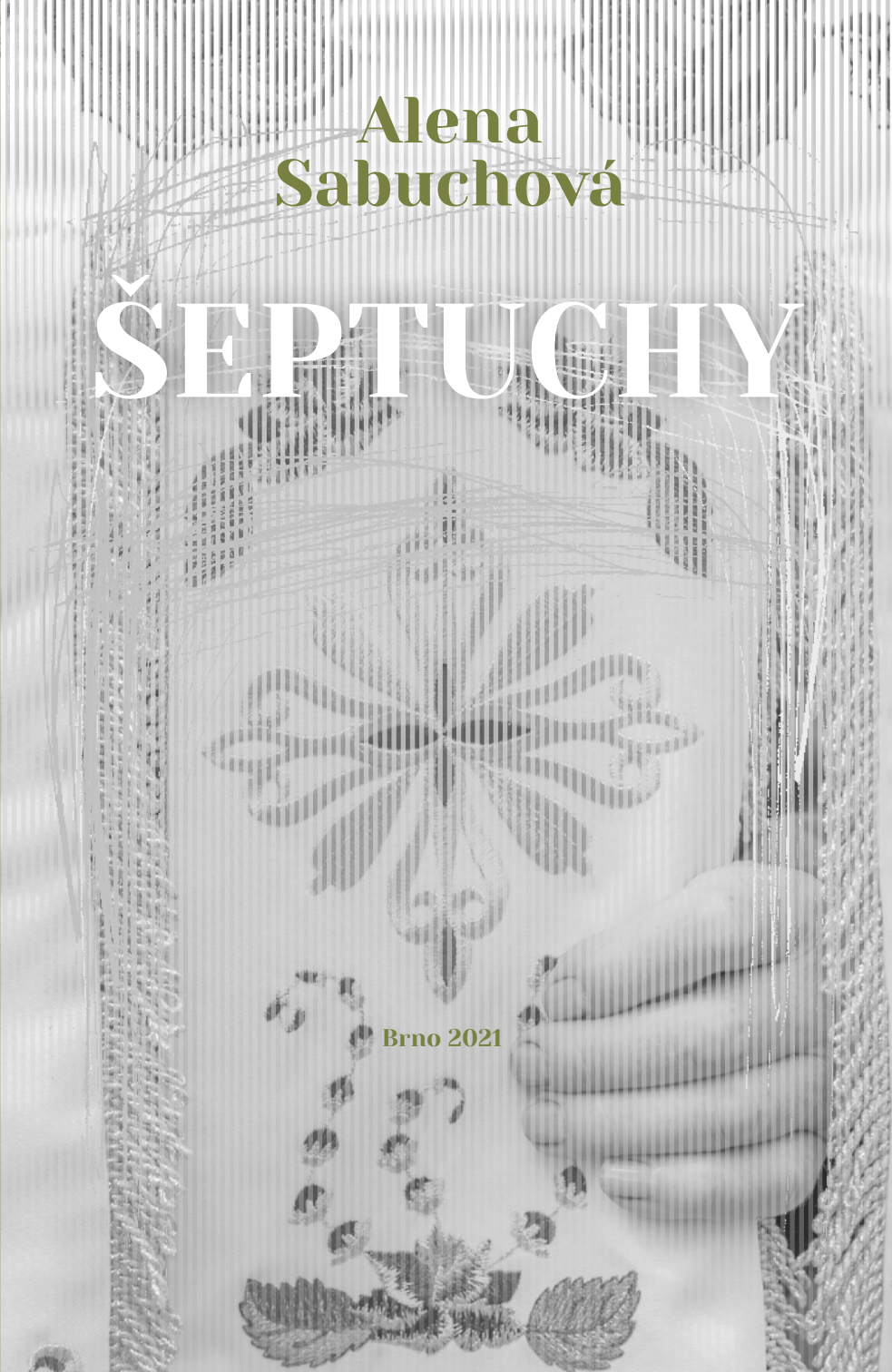
Alena Sabuchová
ŠEPTUCHY

Přeložil
Lubomír Machala

**Alena
Sabuchová**

ŠEPTUCHY

Brno 2021

Copyright © Alena Sabuchová, 2019

Cover photo © Robert Tappert

Translation © Lubomír Machala, 2021

Czech edition © Host – vydavatelství, s. r. o., 2021
(elektronické vydání)

Kniha vyšla s finanční podporou Komise SLOLIA,

Literární informační centrum v Bratislavě

Vytvoření překladu podpořil z veřejných zdrojů
formou stipendia Fond na podporu umenia

u. fond
na podporu
umenia

ISBN 978-80-275-0971-3 (PDF)

ISBN 978-80-275-0972-0 (ePUB)

ISBN 978-80-275-0973-7 (MobiPocket)

*... nebude mi chybět tato zem,
budeš mi chybět ty.*

LOUISE GLÜCKOVÁ

mor, -u, 6. p., -u muž. r.

1. Ve starších dobách každá velmi rozšířená epidemická choroba způsobující velkou úmrtnost:
hlad, mor, války a jiné pohromy
(Urb.); *vypukl mor.*

Ve škole nám často vykládali o moru. Až jsme měli pocit, že bychom na něj měli být hrdí. Že nebýt moru, nebyli bychom tím, čím jsme. Agata, která nás učila vlastivědu na prvním stupni a potom dějepis na druhém, nás nechávala kreslit Grabarku a nezapomněla říct, že máme vybarvit mor. Na vánoční pohlednice jsme museli kreslit ikonu, nemohly tam být žádné světské cetky, žádný Mikuláš ani ozdobené jedličky, zkrátka ikona s Matkou Boží a Kristem. Ty však není až tak složité zobrazit, s morem je to o něco méně jednoznačné.

Nevěděli jsme, jakou má mor barvu, zda bychom ho měli nakreslit černý, zelený anebo neviditelný, protože nikdo z nás mor dosud neviděl.

Dorota ho jednou nakreslila žlutý a Agata jí řekla, že mor přece nemůže být žlutý.

„Žluté je světlo, žluté jsou svatozáře, jak může být mor žlutý!“ Dorota se na ni zmateně dívala, možná by se tvářila zahanbeně, ale tehdy to ještě neuměla, stejně jako nevěděla, proč musí mít mor na lesklém papíru konkrétní barvu. Musela ho přemalovat.

„Chceš nový výkres, anebo opravíš tento?“

Dorota voskovkami tlačila na lavici tak silně, až to nahlas vrzalo. Čmárala něco načerno, dokud úplně nezamalovala stromy, vzduch, nebe, a tedy i všechny svaté, na které

si Agata tak potrpěla. Agata se ráda odvolávala na ledasco a ledaskoho, kdo byl pokud možno co nejméně skutečný anebo pozemský, zřejmě jí to dávalo pocit větší jistoty. Byla jediným člověkem, který dokázal hovořit o moru s jakousi podivuhodnou vděčností v očích, a hleděla přitom do oken, jako by jí stromy v dálce pomáhaly nacházet slova o tom, co si kromě nich už nikdo nemůže pamatovat. Ale ona po každé vypadala, že se rozvzpomíná, jako by byla účastna všeho, o čem nám vykládala, přivírala oči, vyhlížela do dálky a držela si ruku v jamce na krku, aby z ní nevypadl strach, který si tak dlouho pěstovala a každé ráno ho zalévala černým čajem s citronem. Vyplivovala jádérka z citronu do červené misky, aby ji ochránila před zlými myšlenkami, co se občas plazily po plechových parapetech a s šustivým zvukem hledaly štěrbinu, kudy by proklouzly dovnitř. Spávala na vyklápecí posteli, kterou měla přes den opřenou o stěnu, a v noci se snažila dlouho nesvítit. Aby si jí *to* ne našlo. Aby v noci mohla klidně spát, brzo ráno odejít z nepohodlné úzké postele a nikdo jí nepřišel jako pošťák se ztraceným balíkem oznámit, že všechno může být jinak.

Tehdy jsme to neuměli pojmenovat. Nevěděli jsme, čeho se tak moc bojí, proč si vždy definovala svět v rámci čekání na ten druhý — lepší — a trestů za tenhle.

Potom udělala výstavku s nejkrásnějšími mory a my jsme se z toho asi radovali. Dorotin výkres tehdy na nástěnku nedala, prý na něm prosvítá žlutá a nikdo by to nepochopil.

Abyste rozuměli — jsme kraj, který vznikl na morovém vršku.

Kdysi dávno totiž v Podlasí zuřil mor. Nic zvláštního, mor má v pověstech kdekd, občas mám pocit, že by ho

měli zařadit ke vzpomínkovému optimismu a marketingové strategii lokálního turistického ruchu. Kdybychom ho uměli o něco exaktněji zobrazit, byl by na magnetkách a pohlednicích namísto čápů, zubrů a vlků.

Agata by vám o něm určitě povyprávěla posvátněji a s větší bázní, určitě bych podle ní nebyla hodna vám to zrekapitulovat, ale pokusím se.

Jistému starci se ve třináctém století zdál sen o svaté hoře blízko Grabarky. Bylo tam hodně borovic a potok. Zdálo se mu, že každý, kdo se umyje ve vodě z potoka, bude ochráněn a mor se ho nedotkne. A tak se prý také stalo. Obyvatelé, kteří se ukryli na svaté hoře, se zachránili, mor je minul a místo se podle staré legendy stalo posvátným. Nedaleko stála kaplička s ikonou Proměnění Páně, kde se domácí ukrývali před Tatary, proto jí byla připisována velká síla. Zachránili se. Po návratu do vesnic našli už pouze spáleniště, obydlí byla vypálená a sousedi, kteří se neukryli na Grabarce, zemřeli strašnou smrtí. A od té doby je Grabarka Grabarkou. Posvátné útočiště, místo posledních nadějí, vlajících stuh, křížů různých velikostí, barev i materiálů, občasných zázraků i tvrdého marketingu.

Mor nás prý pronásledoval jako kletba po staletí, párkrát se vrátil, odešel, aby o něm lidé dodnes mohli nahlas mluvit jako o zkoušce, síle, trestu, každému, co libo. Morové povětrí máme zakomponované hluboko v horách, ve stromech, ve skalách i ve vzduchu, v rozhovorech, v podstatě.

V podstatě byl tak trochu naší součástí, ale nijak nám neubližoval, spíš jsme díky němu mohli mít množství dalších benefitů v podobě zázraků, kterým se pak dalo snáze

uvěřit. Tedy, minimálně je málokdo veřejně zpochybňoval. V tichu ranních inverzí jste mohli věřit, čemu jste chtěli, občas toho bylo až příliš, nakonec se všechno usadilo v zemi, mezi kukuřicí, slunečnicemi, dýněmi a ječmenem, dokud to nepřikryl první sníh. Potom se čekalo, co z toho přežije a co se nikdy nestane.

Lidé se báli přemnožených žab anebo much, považovali to za varování před další morovou ranou, to jim zůstalo dodnes. Už se však nebojí moru, jen smrti všeobecně.

„Když je hustá mlha, někdo umře.“

V Podlasí jsou husté mlhy na denním pořádku. Dny jimi začínají i končí, někdy kvůli nim není vidět pár metrů před sebe.

„Hospodin nejdřív stvořil mlhu, potom do ní vymyslel Podlasí a až nakonec zbytek světa,“ vyprávěla mi teta Irena před spaním.

O zázracích se u nás mluvilo často a mluví se dodnes, nakonec jako vždy, když lidé rozměňují svoje zoufalství na drobné a cítí se tak silnější. Vždy si přitom vzpomenu na Agatu a její jamku mezi klíčními kostmi, na její tichou, ale pevnou chůzi po chodbách a pohled do země.

Říkala nám, že když jsme na nějaké hoře, jsme blíž k Bohu.

„Vzpomeňme si na Sinaj, Olivovou horu, horu Pokušení, horu Tábor.“

Na nic jsme si nevzpomínali, byli jsme děti, a tak jsme to brali. Že jestli něco chceme, stačí vyjít výš a Bůh nás lépe uslyší. Co se mu tak horlivě snažila říct Agata, jsme se nikdy nedozvěděli.

Většinou je pravda stejně to, co nám jednou ráno vyrostete ze země před naším prahem a nezvládáme to překročit. Občas to překročí nás, jen si toho nevšimneme.

Zázraky však patřily do základního balíčku přežití. Byly tak trochu první pomoci, když všechno ostatní selhávalo, mohli jsme se na ně libovolně dlouho spoléhat.

V angličtině na ogolniaku jsme Podlasí v referátech představovali jako místo zázraků a také jsme se v rámci základní slovní zásoby naučili, jak se řekne *mor*. Morový vrch. Už jsme ho nekreslili, dělali jsme prezentace v powerpointu a lepili obrázky na velké plakáty, vybarvovali jsme písmena a referáty zakrývali díry ve stěně.

Naše angličtinářka Daria byla velmi podobná Agatě, věřila, že je nutno se vyvarovat zlého a čekat na dobré, jenom to jaksi ani jedna nenacházela, protože na to stále čekaly. A tak si obě řekly, a zcela jistě nebyly jediné, že jestli budou žít dostatečně asketicky v tomto životě, čeká je radost v tom dalším.

Jednou jsme psali písemku, Daria nám diktovala věty na překlad. Učili jsme se rozlišovat přítomný průběhový čas. Trochu se jí zamotal jazyk a položila otázku: „Ty mi kouříš?“

Asi tři čtvrtiny třídy tehdy ve vrcholné pubertě se nahlas zasmály. Daria zčervenala a nasadila rádoby neutrální výraz.

„Jsem zvědavá, jestli se budete smát taky potom!“

V dalších větách, které nám diktovala, naschvál používala slovesa, o kterých jsme z jednoduchých konverzačních cvičení v pracovním sešitu pro začátečníky, pochopitelně, neměli šajn.

Na odpusty si s Agatou dávaly do vlasů mašle namísto šátků, aby je na svátek Ivana Kupaly mohly bezstarostně sejmout u jezera a věřit. V tomhle případě byla víra vskutku to, co dokázalo člověka držet při životě, díky ní se jim vlasy jeden den v roce leskly víc než jindy. Agata tehdy nosila v copu sponu s rezavým pávem, který měl určitě nějaký liturgický význam, i parády musely mít druhý plán.

Daria vedla mládežnický zpěvokol a vždy se tvářila, že ví, kdo koho doprovází domů, kdo se komu líbí, občas s některou z nás velmi mateřsky rozmlouvala o tom, abychom nenosily nalakované nehty ani výstřihy, že si nás chlapci nebudou vážit, protože se nikdy nedozvědí, co máme ve svém nitru. Barvily jsme si prameny vlasů třpytivými řasenkami a vypadaly jsme všechny dost podobně. I laciný lak z nehtů se nám všem loupal stejně rychle, ale za pár let, zdálo se, jsme přesto o chlapcích věděly o trochu víc než ona. Taky o tom, koho si váží a čí nitro opravdu *nechtějí* poznávat bez ohledu na to, jestli má nalakované nehty anebo vlasy nabarvené krepovým papírem. Nebylo to tak složité, jak nám říkaly. Lidé chtějí v principu stejné věci a myslí si, že by to ti druzí měli pochopit, vycítit, najít je jako ztracené srnky v lese a vzít si je domů i s jejich jedinými správnými přesvědčeními. A když se tak dlouho neděje, všechno se dá ospravedlnit vyššími plány, o kterých nemáme právo nic vědět, stačí jim *věřit*.

Měla jsem pocit, že hodně lidí se mluvením o mystičnosti toho místa trochu kálo, jako by se báli nemít respekt a úctu, protože se to všechno může vrátit anebo se může stát něco mnohem horšího. Na morových sloupech chodívaly ženy

pravidelně měnit květy a zapalovat svíčky, pouliční osvětlení pro dvacet domů v každé kolonii nebylo třeba. Jediné, co u nás v noci svítilo, byly maličké hřbitovy s barevnými kříži a morové sloupy, podle nich jste trefili. Byla to nejbezpečnější místa na světě. Svatá Barbora sedávala v zatačkách, na polních cestách, kde nebylo třeba dávat směrovky, lidé potkávali světce i zbloudilce, v mlze chodili tajně čekat na své drahé, kteří někdy nepřišli. Anebo přišli, aby je poprosili, ať je pustí. Pomalou chůzí, jakou chodívali za života, s rukama v bok obhlíželi stromy, které opět o něco porostly. Někteří si ještě pamatovali, jak voní kaštan i o kolik se posunul vrchol borovice ve třetí řadě nalevo. Nestýskalo se jim po životě, to ne, jenom si trochu neuměli zvyknout.

Našli byste nás také podle močálů a ptáků, kteří si u nás stavěli hnízda. Čápi přinášeli štěstí a radost, černí krkavci, přesně podle očekávání, smutek a smrt. Nebylo to úplně stoprocentní, jasně. Přibližně se dalo všechno spočítat, nebylo složité žít ani umřít. Smutek vypadal tak, jak měl, a prázdná hnízda v srpnu hlásila podzim, o jakém se dětem vykládalo ve škole, jaký si kreslily do pracovních sešitů, sloupořadí bříz se kývala podle potřeby, větru a okolností. Jejich flekaté kmeny nabízely rozhovory lidským nehtům, co se k nim občas chodily zoufale nahlas vymluvit, aby si toho nikdo nevšiml. Občas do nich někdo vyřezal srdíčko anebo písmena, abychom za pár let našli strom, který měl být mementem něčeho, co dávno neexistuje. Některé stromy si pamatovaly války, jiné lásku anebo cokoliv, o čem jsme přesvědčení, že by si to mohl někdo aspoň ze slušnosti pamatovat, kdybychom náhodou nepřežili.

Dorota o tom věděla vždy nějak víc ani ne proto, že byla hrobníková dcera. Věděla hodně o všeličem. Uměla jezdit na voze s koněm. Hrobník Jaroslaw měl koně a vůz, na kterém jezdíval s nebožtíky z Bólu do Świąt, a Dorota jezdívala s ním.

V Bóle se nepochovávalo, Dorota s Jaroslawem měli kumulovanou funkci posledních vyprovázečů i z okolních kolonií. Odváželi spolu na voze nebožtíka, a jestli ho nedokázala rodina obstarat, dělala to obvykle Dorota. Začala v jedenácti. Měla takový předpoklad. Lidé se jí nehnusili, živí nebo mrtví, ne že by je bezbřezze milovala, jak ji na všech pohřebních liturgiích učili, minimálně však byla imunní vůči zlým emocím i nějakým přehnaným očekávaním. Zažívala je v mnohých obměnách při převážení mrtvého od živých. Převáželi je nejčastěji do márnice v Hajnówce, když bylo třeba, když ne, rovnou na hřbitov do Świąt.

Jednou mi řekla, že nejlepší, co se může někomu v životě stát, je, že umře.

„Víš, podle mě si lidé vymysleli lásku, aby se tak nebáli umřít. Protože chtějí, aby se po nich jiným stýskalo.“

„Co já vím, někdy se ti po nich stýská, i když neumřou, ne?“ Dorota škusbla ramenem.

„Už se ti po někom stýskalo déle než týden? Myslím tak, že by se to nedalo přežít.“

Tehdy ještě ne. Stýskalo se mi po Nině, která se odstěhovala z Podlasí do Krakova, chyběla mi učitelka přírodopisu, která mívala barevné nehty a občas jí vykoukla krajková podprsenka, ale nevydržela ve škole dlouho. Nikdo mi v zásadě nechyběl, jelikož mě tehdy nikdo neopustil a já jsem od nikoho nemusela odcházet. A Dorota měla pravdu. Ani o to

nestála, ale často se nemýlila. Někde mezitím, co upravovala límec mrtvým a poslouchala trochu přeexponované stesky živých na tenhle svět, se jako nezávislý pozorovatel naučila, že věci obvykle nejsou tak složité, jak si myslíme.

U nás doma ve sklepě jsme si lepily na nehty drobné kvítečky, které odpadávaly, a lepidlo tam bylo cítit ještě několik dnů. Věděly jsme, že tím nasereme Dariu a na nejbližší angličtině nás špatně naučeným britským přízvukem přivítá nějakou moudrostí o tom, že člověk je tvor, který na sebe musí stále upozorňovat nesprávným způsobem. S tím jinak ani dnes nemám problém souhlasit.

Dorota se styděla, když na voze jezdívali s otcem do Hajnówky. Zakrývala si tvář pokaždé, když stáli před semaforem, a vždy se tvářila, že něco hledá v tašce anebo smrká.

V Hajnówce byly tehdy dvě světelné křižovatky. Lidé si zvykli přecházet na červenou, protože aut tudy mnoho nejezdilo, školáci někdy sporádaně čekali i dvě minuty na prázdné křižovatce.

Říkala, že právě tehdy, když musela jet s otcem na voze, bylo ve městě nejvíc lidí. Možná se jí to pouze zdálo. V Hajnówce nebylo nikdy moc lidí. Kůň před Kauflandem nestával každý den, ale všichni věděli, komu patří, i to, že na tomhle voze se jednou povevou všichni bez rozdílu.

Kůň odvezl vše, občas dováželi nákupy také pro imobilní starce, ale mnoho toho nekupovali. Maso i sýry se daly koupit od domácích, co chovali krávy a kozy, brambory, ovoce a zeleninu si každý vypěstoval sám.

Nemyslím si, že by se jí někdo vysmíval. Možná z ní měli zvláštní respekt, protože se odmalička setkávala se smrtí a nevypadala, že by se jí bála, právě naopak, nehlučně jí

dovolila, aby ji denně obcházela, aby si z peněz, které vydělal její otec, kupovala sešity a obaly na ně, a lidem nikdy nepřála nic zlého, protože věděla, kde všichni i se svými přáními a kletbami skončíme.

Časem přijdeme na to, jak moc jsme ostatním v podstatě ukradení. Asi jako akční plakát z minulého týdne na parkovišti před Kauflandem. Ve skutečnosti nám na jiných a ani jim na nás až tak nezáleží, jak si myslíme, v tom měla pravdu. Občas o nich mluvíme, když nás neslyší, aspoň si to myslíme, protože tehdy nás nemůžou slyšet, a říkáme *chválabohu*. Potom se k nim tiskneme v kostelních lavicích a překrýváme zimu a zdánlivou zbožnost teplým dechem a ostrým šepotem.

Lidé v kostelích i církvích stáli či seděli vedle sebe, dávali si v řadě přednost, podávali si ruce, jen zpívali trochu jinak. Všichni oslovovali vyšší, než byli sami, dávali duchovním při mši do podriasníků nějaké peníze, aby se za ně modlili. Věřili, že všechno se vyléčí rychleji za deset zlotých, *je to místo lékárny*, říkali si cestou domů, když stoupali na obkouřené bolavé klouby, operovaná kolena anebo čekali na zázraky těsně před smrtí.

V Świątecz a Bóle byly pravoslavné cerkve. My jsme měli zelenou, v Bóle byla nebesky modrá. Zelená byla větší a vedle stála studna, odkud si věřící a občas i kolemjdoucí cykloturisté nabírali vodu. Každé ráno jsme kolem zelené procházeli cestou na zastávku, to se už z ranních liturgií vracely místní ženy a stejnou cestou z hospody štamgasti. Ženy si držely šátky a tiskly molitslovy, potom kráčely na hřbitov, protože každá měla nějakého mrtvého, za kterého začala truchlit. Truchlit po zemřelých je vždy

celkem jistota, nikdo nemůže nahlas říct *za života jsi ho měla oplakávat*, protože se to nesluší.

Když umřel Szymon — Pawlin muž —, chodila za ním na hřbitov a sedávala na Lavičce truchlících žen i do rána. Občas to tak bývalo, že někdo náhle odešel a lidé ne a ne pustit mrtvého, jako by ho chtěli držet za nohu ještě dlouho. Ale Dorota říkala, že Pawlin muž sedává s Pawlou na Lavičce truchlících žen, když tam nikdo není, a dlouho do noci jí někdy vysvětluje, že musel jít.

„Říkal, že pojedeme k pyramidám, že mě vezme i k polím do Provensálska. Že se podíváme všude.“

Brala to jako křivdu a trochu zradu, jako nesplněný slib od někoho, komu se najednou zavázala nosit umělé astry a kahance, o které stejně nestojí. Bereme smrt osobněji než ti, kterých se týká o něco bezprostředněji, řekla by Dorota.

Od doby, co zemřel, však Pawla voněla levandulí, až z toho některé bolela hlava. Až do podzimu. Tehdy z ní bylo cítit seschnuté listí, jako by ho po večerech žvýkala a přála si, aby tím urychlila příchod jara. Občas, když se k ránu vracela ze hřbitova, šustila jako opadaná lípa, když malé vrtulky úplně potichu dopadají jedna na druhou a můžete je slyšet, jenom když si lehnete na zem a soustředíte se. Hřbitov býval tenkrát otevřený neomezeně, Jan — pomocník starého báťušky — měl jediný klíč a ten se dlouho nepoužíval.

Pawla se Janovi vždy líbila, občas ji za svítání sledoval domů, aby si toho nevšimla. Sukně jí vlála při rychlé chůzi a zvedalo se za ní listí. Jednou se mu zdálo, že vzlétla, až si musela přichytit klobouk, ale řekl si, že si jen přihnul trochu víc z báťuškovy liturgického vína. Pawla vždy spěchala domů, na verandě vytáhla klíč zpod květináče s maceškami

a spěšně vešla dovnitř. Na verandě svítila málokdy, vždy rozsvítila až uvnitř.

Často si lehala na zem na hrob svého muže a něco mu říkala, možná o pyramidách. Někdy bychom se na nebožtíky chtěli zlobit, třebaže víme, že je to zbytečné, bouchnout pěstí do stolu a říct, že to posrali, anebo že my jsme to posrali.

Lidé nejprve svírají prostěradla a napínají je, protože si myslí, že mají všechno, a potom drtí hlínu mezi prsty. Pohyb prstů je přibližně stejný, sevření silné, míra vlastní jistoty však zřetelněji jiná. Napnout plachty je občas vítězství, jindy bolest, ale obvykle věříme v dobré konce anebo aspoň maličké zadostiučinění. Stoprocentní posloupnost v životě. Překračujeme tmu a vítáme rána, někdy vítězoslavněji, jindy méně, až jednoho dne nezůstane nic, co bychom si odložili z prahu a nechali na jindy. Nic.

Stanou se z nás na podzim lipové vrtulky. Ale uslyší nás někdo padat?

Pawla ráno rozvěsila prostěradla a prádlo, dávala do nich pytlíky s tymiánem. Několikrát vždy silně protřepala cíchy, vytrásla z nich vodu a pokaždé, když je věšela na šňůry, rozhlížela se kolem sebe, zda ho mezi nimi neuvidí procházet.

Nebylo jí ani čtyřicet, když se to stalo. Její muž byl pohraničník jako mnoho jiných a jednou v lednu jí přišli říct, že padl. Tehdy jsem si ještě nedokázala představit, jaké to je, když vám přijdou oznámit, že někdo už jen byl. To je všechno, co o něm od nynějška můžeme říkat. Že byl. Ztratíme ve vteřině dva časy. Jednou budou stejně všechny fotky staré.

Dorota by vám o tom určitě povyprávěla, na hřbitově trávil hodně času, v kapliče, kde se odbývaly pohřby.

Szymon byl fešák i po smrti, proto ho při pohřbu mohli políbit, ne pouze ikonu, kterou držel v rukách. Vypadal by dobře také na fotkách z Egypta anebo provensálských polí, nakonec si ho však Pawla bude pamatovat už jenom tam. Starý báťuška Aleksij nahlas truchlivě zpíval, aby to Hospodin slyšel, kdyby toho měl hodně.

„Pomjání, Hóspondi Bóže náš, v víri i nadězdi životá víčnaho, prestávľšahosja rabá tvojeho...“

Měl dlouhé šedivé vousy, ve kterých ukrýval hříchy, občas ho za ně v noci potahal archanděl Michael, když bylo třeba hledat ztracené lidi.

„I prosti vsja jehó víčnyja múki, i ohňá hejénskaho, i dáruj jému pričástije i naslaždénije víčnych tvojich blahích, uhotóvannych ľubjaščim tá.“

V semináři měl nejsilnější tenor. Jednou dokonce díky němu vyhráli soutěž sborů. Chtěl být dirigentem, ale přesvědčili ho, že jeho tenor by ve sboru citelně chyběl.

Pawla krájela slaninu zauzenou na Petra a Pavla a vytáhla chléb. Sundala z něho štítek, aby si nikdo nevšiml, že je kupovaný, a chtělo se jí běžet pryč, daleko za jabloně v její zahradě, které nerodily, daleko ode dvora, ve kterém štěkal Aljoška, daleko za wiatrak pana Igora.

Namísto toho stiskla báťuškovu ruku a vložila mu do ní dvacet zlotých.

Pawlina máma zakrývala zrcadla v domě a zastavovala hodiny. Bála se asi všech věcí na světě, nejvíc přízraků. Vložila mu do truhly tabák, dýmku i mince, aby si koupil, co potřebuje.

„Vždyť on nekouřil,“ řekla jí Pawla.

„Ale kdyby chtěl začít, aby se nevracel.“

Pod ikonu, kterou držel na prsou, mu vložila lahev vodky, když si myslela, že ji báťuška nevidí.

„Světské radosti bychom měli přenechat živým,“ řekl důrazně, a přitom jakoby mimochodem, zatímco Szymona vyprovázela.

„Ještě máme,“ omluvně podotkla Pawla.

Přinesla lahev s korkovou zátkou z kuchyně a začala nalévat do malých pohárků.

„Dala jsi mu nejoblíbenější oblek?“ ujišťovala se Pawlina matka.

„Mámo, on se nevrátí, neboj se,“ řekla téměř s jistotou v hlase.

Pawla se Szymonem nechovali žádná zvířata, jestliže nepočítáme pár toulavých koček, které si přisvojila. Když hospodář umřel, bylo zvykem jeho smrt oznamovat domácím a hospodářským zvířatům, aby si je nevzal s sebou a nezdechla do dalšího dne.

Mrtvý si ne vždy hned uvědomil, že umřel. Nakonec, má na to čtyřicet dnů a někteří si to nepřipustí ani potom. Stávalo se občas, že nebožtík vyšel z domu, zavolal na psa jako obvykle, ten přiběhl a odešel s ním. Anebo odvázel krávu, aby ji vyhnal na louku, a ona do rána uhynula.

Při mihotavém světle šeptali o mrtvém, jako by tam ani nebyl. Oblečený v nejlepším obleku, s lahví vodky v rukách, kterou si bral na onen svět, chtěl ještě povědět své ženě, ať neteskní. A ať zavolá plynaře kvůli sporáku. Nestihl to zařídit.

Pawla seděla u jeho hlavy, na které měl pár šedivých vlasů, které se jí tak líbily. Pozůstalí pokračovali v truchlení,

báťuška hrdelně zpíval ze žaltáře, Pawla svému muži znovu zavázala šňůrky na botách.

Jen co odešli, znovu vložila do hodin baterky a odkryla zrcadla na chodbě i v koupelně. Zkontrolovala, zda jí nepošlapali čekanky před vchodem nebo jestli se citronovník nepolekal tolika lidí a jeho maličké citrony se nescvrkly. Zalila staříčkou monsteru, které vrátila život, na noc si mohutné listy odkládala unaveně na parapet a v něčem si s Pawlou rozuměly.

Pawla se podívala na svoje unavené oči v zrcadle, vyčistila si zuby a nakrémovala tvář. Urovnala dva zubní kartáčky ve sklenici a zhasla světlo. Šla naposledy políbit svého muže, který ležel jako ořech ve své věčné skořápce, dokud ji nezavrou. Ležel na zádech, nikdy tak nespal, neměl to rád.

„Dobrou noc,“ řekla. Z rakve vzala tabák, který mu do dlaní strčila její matka.

Dorota říkala, že se v mlze nemám ohlížet za sebe, nebo je uvidím. Vždy když procházela kolem močálů, na chvíli zadržela dech. Párkrát jsem ji zahlédla, jak zavírá oči, procházela tudy jako na voze kolem Kauflandu v Hajnówce. Netvářila se však, že něco hledá v tašce, ani nesmrkala, aby jí kapesník zakryl půl tváře.

Bylo to jako přecházet přes most a mít strach z výšek a z řek. Tak zavřete oči a počítáte do deseti. Ale Dorota se nebála. Myslím. Tedy, možná chvíli, potom si na to zvykla. Nikdy jsem se jí na to neptala, mluvila o tom sama a málo. Jen když chtěla.

„Někdy křičí.“

Vracely jsme se ze školy, venku bylo horko a šlapaly jsme z Hajnówky pěšky. Dorota měla tenkrát nové sandály, co ji odřely na palcích, procházely jsme kolem bažin jako každý den. Z peněz na autobus jsme si koupily borůvkovou zmrzlinu v prášku.

„Ale jenom když je ticho, křičí. Ne pokaždé.“

„A co křičí?“

„Jak kteří. Není jim rozumět. Oni nekřičí jako my. Tak po svém.“

Měla dlouhé řasy, nejdelsí na světě, a nejlesklejší vlasy, které se jí na slunko proměňovaly.

„A někdy jsou potichu. Pouze chtějí něco povědět a čekají, že jim budu rozumět.“

„A co by se stalo, kdyby nám to řekli?“ zeptala jsem se jednou.

„Nevím. Protože nám to nikdy neřeknou.“

Občas jsem jí nerozuměla. Opravdu jsem toužila jí porozumět, přikázat jí, ať mi vysvětlí, o čem mluví. Chtěla jsem s ní zatřást, chytit ji za její lesklý cop a říct, ať si nevymýšlí, ať se přestane tvářit, že ví víc než my všichni, ale nikdy jsem to neudělala. Nemohla jsem. Přestože jsem byla její jediná kamarádka, anebo si to dodnes aspoň myslím, nedostala jsem se úplně blízko k tomu, co si nosila s sebou, v sobě. Nedalo se. Bylo to Dorotinou součástí stejně jako bolest a všechna její tajemství, která se jí s jemným syčením dostávala pod kůži a zaplétala do vlasů. Občas nějaká zůstala v odtokové rouře ve vaně se žlutými kachličkami, ale vždy si našla cestu, jak se vrátit. Nevím, kolik by mi toho Dorota byla schopná říct. Po jistém čase jsem o tom nechtěla víc vědět, když jsem si začala uvědomovat,

že je to pořádná tíha na jejích ramenou. Jednou, když jsme se vracely z odpustu v Orle na kolech, začala u močálu mezi Rutkou a Grabowcem šlapat tak rychle, že jí spadl řetěz, a Dorota přeletěla dopředu. Odřela si ruku i líce, zablátila kolena, ale v očích měla zvláštní výraz, jako by se jí nic z toho nestalo, jako by ji trápilo něco úplně jiného a nesměla o tom nikomu říct. Kulhající tlačila kolo a pospíchala pryč.

„Máme doma takovou zelenou dezinfekční vodičku, nechceš si to umýt?“ zeptala jsem se.

„Ne, večer to smyju mýdlem.“

„A nebolí tě ta noha? Nemáš to vymknuté?“ Dorota zavrtěla hlavou.

„Protože někdy tě to hned nemusí bolet a opuchne ti to až na druhý den,“ říkala jsem. „Dej si na to octan, ale kdyby tě to zítra bolelo, tak nechod' do školy. Řeknu, že jsi šla na rentgen.“ Až v tu chvíli jsem si všimla, že Dorota potichu pláče.

„Chceš kapesník?“ zeptala jsem se.

Dorota zavrtěla hlavou a beze slova jsme šly domů.

Na svátek Ivana Kupaly se v Podlasí potkávalo hodně lidí. Domáci, jejich rodinní příslušníci, ti, kterým morový vršek nenabízela tolik možností, anebo jenom potřebovali odejít. Časem jsme jim začaly rozumět, ale začaly jsme se také vracet, jako by nás Podlasí volalo zpět se všemi svými podivnostmi, zubry, vlky a nadrozměrnými hříby. Barevné stužky přivázané na křížích u cesty nás stáhly za vlasy a přivlekly zpět. Mohly jsme to cítit kdesi v kořínkách jako děti, které sundají čepici ze zpoceně hlavy, když poprvé napadne sníh.

Cerkev v Świątecz měla zlaté kupole tyčící se k nebi, možná zlato zaručovalo lepší signál, je možná vodivější na cestě k Bohu, dřív vás slyší, zřetelněji rozumí, co má splnit. Agata by o tom věděla víc.

V Bóle měli modrou cerkev s obyčejnými kupolemi, možná proto jim vyhořela pohřební kaplička. Všichni věděli, proč vyhořela. Říkali, že kvůli Dorotě. A ti, co to neříkali, si to mysleli. Dorotin otec byl tenkrát u báťušky strašně dlouho. Když se vrátil domů, Dorota seděla v koupelně pod umyvadlem, popálenou ruku měla ještě obvázanou, a čekala, co se bude dít.

Jaroslav si beze slova umyl ruce a tvář a šel spát.

Chtěla mu to povědět už tehdy, ale bála se. Že by se lidé začali bát jí.

Týden se s ní nebavil, pouze kolem ní procházel, oči měl prázdné jako díry, co v kapličce zůstaly po oknech. Ty též nekřičely, nechtěly nic říct. Nikdo se nezlobil. Tedy, mrtví ne. Anebo mi to jenom neřekla. Ležel tam tenkrát muž Jolanty Zielińskiej, tělo mu trochu osmahly plameny, ale neshořel celý, vytáhli ho ven a normálně pochovali, jak se patří. Od té doby Jolanta Dorotu nenáviděla a s Jaroslavem se přestali zdravit. Řekla, že až jednou umře, raději si ten hrob vykope sama, než aby to udělal on. On jí na to řekl, že klidně, ať si přijde k němu půjčit náradí.

V tom čase u nás umíralo víc mužů než žen, jako by jich v Podlasí už i tak nebylo mín.

Běžela za báťuškou a vykřikovala, že její muž nyní nevstoupí do Království.

„Jak ho takového ohořelého vzkřísí?!“

Báťuška řekl, že Hospodin ví, jak se to stalo.

„Nechtěl se dát spálit, neodsoudí ho,“ ubezpečoval ji. „Ji by měl odsoudit, ať shoří v pekle, čarodějnice!“ ječela tehdy Jolanta.

Lidé rádi využívají tyhle abstraktní prostory věčných trestů, protože najednou je něco větší než oni, rádi hovoří o tom, jak budeme potrestáni, byť by nás nejraději potrestali sami. I sami se někdy potrestáme a říkáme, že to učinil někdo jiný, podle toho, jak se nám to právě hodí.

Jednou usilujeme o spravedlnost, potom zase o odpuštění, ale vždy přesně víme, co by koho mělo potkat, koho by neměl minout trest, komu by mělo být odpuštěno. Rozdávali bychom tresty na gramáž, vedli bychom samoobsluhu spravedlivých a věřili bychom, že můžeme. A že máme víc než nekonečno možností věřit, že se nemýlíme. Možná jednou budeme velmi překvapeni, když se dozvíme pravdu. Anebo když se dozvíme, proč se věci staly tak, jak se staly. Podle mě bychom se to nemuseli dozvědět. Abychom nebyli zklamaní z málo fatálních vysvětlení, k nimž tak rádi lneme.

Nic podobného se v Bóle a vůbec v Podlasí dlouho nestalo. A třebaže se na to nikdy nezapomene, lidé o tom moc nemluvili. Nevím, zda z respektu k Jaroslawovi, nebo z lítosti nad Dorotou. Událo se to jako požár uprostřed léta, jako nehoda, která si kromě kapličky a trochu ohořelé neživé kůže nic nevzala.

Kolem Isusa Krista na kříži v modré cerkvi byl bílý závoj a ikony byly obložené bílými květy. Agata se sborem žen nacvičovala zpěvy, před svatým Onufrijem byly připravené

svíce. Na malém štokrleti u oken stála jednooká Roza a sprejem na zrcadla se je snažila vyleštit. Její muž Jan stál vedle ní a přidržoval kymácející se štokrle.

Roza před roky oslepla na jedno oko. Prý z cukrovky, ale našli se i tací, co říkali, že ji nechal někdo uřknout za to, že s někým měla nemanželského syna. Nikdo nevěděl s kým, Jan si ji bral už s malým Piotrem, vlastní děti nikdy neměli. Prý i to byla součást kletby našťvané manželky z některé ze sousedních vesnic.

Roza chodívala prodávat houby anebo borůvky. Sedávala u cesty mezi košíky a čítávala si romány v měkké vazbě, jaké se prodávaly v trafikách v Hajnówce. Když se narodil Piotr, chodívala i s ním. Jeden z košíků, trochu zašlý od borůvek, vystlala kostkovaným plédem a položila do něj chlapce.

Brávala si ho s sebou s ostatními koši a možná ji na chvíli napadlo nabídnout ho spolu s hříby, vložit mu do ruky prázdný lístek, na který si mohou jeho nálezci napsat libovolné jméno. Jako žádanku na lepší život. Nil v nabídce nebyl a dcery faraónů se koupaly úplně jinde.

Projížděla kolem ní auta s rozličnými espézetkami, občas u ní nějaké zastavilo, a když chlapec neplakal, často si ho ani nevšimli. Ve velkých horkách ho položila pod nejbližší strom a sama seděla u krajnice.

Jednou k ní z auta vystoupil muž připomínající toho z obálky knížky, kterou právě četla. Chtěla se podívat, jestli to opravdu není on, jestli se nad ní Hospodin přece jen nesmiloval, ale bála se, že zatímco ona bude hledat knížku, muž jejího života odjede.

„Paní, nemůžete tu sedět v takovém horku!“

Od stromu zakňoural Piotr. Muž vystrašeně a zároveň něžně pohlédl na dítě se zarudlou tváří, vzal košík, pomohl jí postavit se a otevřel dveře naleštěného volva.

„Pojďte se mnou.“

Roza si upravila sukni a usmála se. Košík s dítětem položil opatrně na zadní sedadlo.

Probudila se tím, jak se nad ní sklání báťuška, jeho starý říčkový ford blikal u krajnice.

„Co to vyvádíte, ženská? Vždyť vám to děcko shoří na slunku!“

Pod stromem křičel Piotr, měl červenou tvář a řval, jako by chtěl přehlušit všechny motory aut mizející v dálce a počkat, jestli se pro něj někdo vrátí.

Kostelník Jan vytáhl dítě z košíku a zvedl ho proti slunku.

„Asi mu je teplo a potřebuje omýt.“

Roza procitla a prudce se postavila. Zatočila se jí hlava, takže si musela znovu sednout.

Auta projíždějící kolem nich zvědavě přibrzdila, ale když uviděli báťušku, nikdo nezastavil. Věřili, že cokoliv se děje, Hospodin to má pevně v rukách.

Vzali Rozu i s Piotrem na faru.

Báťušková žena tehdy ještě žila. Ponořila dítě do studené vody a potřela mu tělo olivovým olejem a myrhou. Roza ho nakrmila a Piotr usnul jako jediný spravedlivý vylovený z Nilu, jako by ani nedostal úpal u podlaské krajnice.

Roza s Janem seděli proti sobě a báťušková žena jim nakrájela klobásu, sýr a chléb. Zapíjeli to domácí žubrovkou a Roza stydlivě klopila oči, třebaže na levé už téměř neviděla.

„Teď se pomodlíme k blahoslaveným Piotrovi a Fevronii,“ řekl báťuška.

Matuška se spiklenecky usmála a zapálila svíčky.

Na Podlasí se snášel večer a první mlha. Spokojený Piotr odfukoval v matuščiných peřinách.

Matuška krájela sýr s czarnuszkou, co ubýval rychle jako vodka. Jan, který poslepu rozeznal všechny klíče od chrámových dveří, tajných chodeb, skříněk, schodišť, uměl opravit všechny zámky, sanovat chrámovou dlažbu, sehnat adekvátní rám pro zničené ikony a nikdy se žádné ženy ani nedotkl, se tenkrát rozhodl, že si Rozu i s jejím synem vezme.

Aspoň tak se o tom vykládalo. Že to zařídili báťuška, matuška, Duch Boží, kníže Piotr a Fevronia ten večer. U klobásy a vodky. Piotr dostal jméno po blahoslaveném Piotrovi, předtím se Rozin syn jmenoval jinak, ale nikdo si to už nepamatuje. Od té noci je Piotr.

Báťuška ten příběh často vyprávěl na svatbách. O knížeti a jeho ženě i o Roze a Janovi. Pamatuju si to z liturgií ještě jako dítě.

„Když se Piotr s Fevronií plavili na lodi, čekaly je těžké zkoušky.“ Báťuška se v tu chvíli dramaticky odmlčel a rozhlédl se po chrámu, jako by chtěl vidět zájem o pokračování příběhu. Zvědavost se však rok po roce měnila na účastný úsměv ze slušnosti, protože ten příběh už všichni znali.

„Nejprve chtěl s Fevronií cizoložit ženatý muž...“ Báťuška se opět rozhlížel po chrámu a počkal aspoň na minimální náznak pohoršení zúčastněných. Ale tehdy už cizoložil ledaksdo.

„Ona s jasnoživostí svatých pochopila jeho zlý úmysl dřív, než ho vyslovil. Vyzvala ho, aby se napil říční vody na

jedné straně loď, potom na druhé. Když tak učinil, zeptala se ho, která voda mu více chutnala. On to nedokázal posoudit, protože se mu obě zdály stejně lahodné. Fevronia mu odpověděla, že stejné je to se ženami — nesmí zapomenout na svou manželku v naivní představě, že jiná žena je lepší. Onen muž s bázní pochopil, že má co do činění s čistou a svatou duší, a už na cizoložství nepomyslel.“ Jediní, kteří se z toho příběhu pravidelně radovali, byli Roza a Jan. Nevím, jestli to byl nějaký druh lásky, který se jen rozhodli nepřeceňovat. Nehledat velkolepost jako ve výprodeji v hajnóvském Kauflandu vedle polic s lacinými oříškovými trubičkami.

Byli živým příkladem, že všelicos se v životě dá, byt mnozí by rezignovali. Vždy když jsem viděla, jak spolu uklízejí cerkev, plejí zahradu už nemohoucímu báťuškoví, když jí pomáhal s roznášením letáků po roztroušených obydlich..., říkala jsem si, že věci jsou jenom tak složité, jak si je uděláme.

Vztahy byly tehdy pro nás barevné fotopříběhy lidí z Brava a špatně nadabované argentinské telenovely. A Roza s Janem do téhle představy úplně nezapadali.

„Podej mi noviny,“ řekla Roza ze štokrlete, když stála na špičkách.

Jan se porozhlédl kolem sebe a podal jí Hajnóvské wiadomosci, měsíčník o událostech a novinkách v cerkvi. Vychází dodnes. Myslím, že z redakční rady umřel jediný Stefan, co psával o zázracích, občas nějaké recenze i recepty na sváteční jídla. Většinou to byly pierogy na nejrozličnější způsoby, poslední roky se snažil nabízet i zdravější varianty ze žitné anebo špaldové mouky.

Životopisy světců dodnes dělá Daria.

„Tímto nemůžu leštit okna,“ řekla Roza a jedním okem se dívala na noviny.

„Proč?“

„To je znesvěcení.“

„Jiné noviny tu nemáme,“ řekl Jan.

„Nemůžu přece svatým Pantelejmonem čistit okna.“

„Tak najdi něco jiného.“

Roza listovala v časopise, občas jí zrak se zájmem spočinul na nějaké fotce.

„Hele, tady je náš báťuška na varšavsko-bielské konferenci, všiml sis?“

Fotka byla drobná a černobílá, duchovenstvo v černých hábitech stálo vedle sebe ve dvou řadách.

Oba zírali na fotku a s hrdostí hleděli na milimetrové tváře, kde nemohl být báťuška ani náhodou rozeznatelný.

„Tak tady vytrhni Hajnówskie dni Muzyki cerkiewnej.“ Srovnala Isusovi záclonku u kříže, aby byla rovnoměrně, a omluvně se přežehnala.

V jedné ruce držela sprej na okna a oduševněle ho na ně stříkala, jako by na tom záviselo, jestli ji jednou v nějakém mytarstvu nezastaví, protože na okně byla šmouha.

Mytarstva jsou celnice, ve kterých se po smrti zodpovídáme ze svých hříchů. Sami velmi rychle pochopíme, která cesta je pro nás připravená, neboť se začneme za svůj život stydět. Tak nám to říkali v pravoslavné cerkvi, ale spolužáci z Hajnówky, kteří chodili do katolického kostela, by vám to vysvětlili jinak.

Jednou, bylo to už na ogolniauku, nám Magda říkala, že duše půjdou do očistce. Tam ještě nebude ďábel ani Bůh,